

Izvairīšanās no nodokļu nomaksas tiesiskie aspekti

Kārlis Litaunieks

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Ievads. Zinātniskajā literatūrā angļu valodā definīcija par izvairīšanos no nodokļu nomaksas tiek dalīta divās daļās, kas latviešu valodā tulkojami vienādi – izvairīšanās no nodokļu nomaksas (*tax evasion*) – nodokļu maksātājs tīši vai neuzmanības dēļ samazina vai izvairās no savām nodokļu saistībām, pieļaujot spēkā esošo normatīvo aktu pārkāpumus; un izvairīšanās no nodokļu nomaksas (*tax avoidance*) – nodokļu “apiešana” – darbības mērķis samazināt nodokļus. Latvijā ir vērojamas šīs abas izvairīšanās no nodokļu nomaksas kā sociālās deviācijas izpausmes, par ko liecina ēnu ekonomikas līmenis, kas ir apmēram viena trešdaļa no iekšzemes kopprodukta.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis ir izpētīt izvairīšanās no nodokļiem rašanās cēloņus un radītās sekas Latvijas sabiedrībā. Pētījuma gaitā tika veikta ārzemju un Latvijas zinātniskās literatūras un pētījumu analīze, kā arī empiriskais pētījums, kurš ietvēra 503 respondentu anketēšanu un desmit dažādu nozaru ekspertu intervēšanu.

Rezultāti. Pētījums rāda, ka izvairīšanās no nodokļu nomaksas objektīvie cēloņi ir ekonomiskie, tiesiskie, sociālpsiholoģiskie, vēsturiskie, kultūras, morālie, ētiskie un citi faktori. Nenoliedzot citu faktoru nozīmi un lomu, var apgalvot, ka galvenie faktori ir tieši ekonomiskie un tiesiskie faktori, kā arī būtisku lomu spēlē kultūras un vēsturiskie faktori. Savukārt izvairīšanās no nodokļu nomaksas subjektīvie cēloņi ir psiholoģiskie, individuāli morālie, individuāli ētiskie un citi faktori. Kā sociālās sekas tam ir sociālās kontroles, tiesiskās apziņas un tiesiskās kultūras mazināšanās sabiedrībā. Izvairīšanās no nodokļu nomaksas atstāj negatīvas sekas valsts ekonomikā, jo valsts budžetā neienāk adekvāts finanšu līdzekļu apjoms. Līdz ar to valsts nespēj nepieciešamajā līmenī nodrošināt izglītību, medicīnisko aprūpi, risināt sociālās problēmas, tajā skaitā ar kultūras finansējumu saistītās problēmas un veikt citas valstij vitāli svarīgas darbības.

Secinājumi. Izvairīšanās no nodokļu nomaksas izrāda tendenci kļūt par akceptējamu sociālu normu. Nepieciešams paaugstināt sabiedrībā tiesiskās apziņas, tiesiskās kultūras un sociālās kontroles līmeni. Jāveic turpmāki pētījumi, kas virzīti uz izvairīšanos no nodokļu nomaksas objektīvo un subjektīvo cēloņu izpēti, jo to tālāka izpēte eventuāli ļautu vājināt izvairīšanās no nodokļu nomaksas tendences.